

Надежда Д. ДИМИЋ

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

Стеван Ј. НЕСТОРОВ

Школа „Радивој Поповић“, Земун

СТАВОВИ СУРДОЛОГА О ОБЛИКУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ВИШЕСТРУКО ОМЕТЕНЕ ДЕЦЕ ОШТЕЋЕНОГ СЛУХА

У раду је приказан облик едукације и рехабилитације вишеструко ометене деце оштећеног слуха у школама за децу оштећеног слуха у Србији. Испитали смо ставове дефектолога сурдолога о могућностима и облицима едукације и рехабилитације вишеструко ометене деце оштећеног слуха. Истраживањем је обухваћено 18 дефектолога сурдолога који раде као наставници у школама за децу оштећеног слуха у Суботици, Новом Саду, Београду, Земуну, Јагодини, Ужицу и Нишу и који у свом одељењу имају једног или више ученика који поред оштећења слуха има додатну ометеност. На крају рада је дат закључак и предлози за унапређење васпитно образовног рада са вишеструко ометеном децом оштећеног слуха.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: едукација и рехабилитација, вишеструко ометена деца оштећеног слуха, ставови сурдолога.

УВОД

Удружени ефекти оштећења слуха и додатне ометености представљају јединствен и веома сложен проблем детету са ометеношћу, породици, науци и пракси. Вишеструка ометеност у својој клиничкој слици даје далеко више проблема него када је у питању само једна ометеност. Због великих разлика међу слушно оштећеном децом са вишеструком ометеношћу тешко је утврдити њихов број, врсте ометености, нивое њиховог функционисања у било ком погледу, а посебно је тешко испи-

тивати њихов говор и језик и креирати адекватан систем и план и програм за њихово образовање и васпитање.

Разне случајеве вишеструке ометености не можемо посматрати само квантитативно, као прости збир два, три или више оштећења, јер они чине квалитативно нову појаву која захтева посебан приступ и посебне методе.

Сматрамо да је вишеструко ометено глуво и наглуво дете оно дете које поред оштећења слуха има једну или више додатних сметњи као што су: интелектуална ометеност, оштећење вида, телесно оштећење, первазивни развојни поремећај, поремећај у понашању, емоционалне сметње и друге сметње (Димић, Несторов, 2009).

ШКОЛОВАЊЕ ВИШЕСТРУКО ОМЕТЕНЕ ДЕЦЕ ОШТЕЋЕНОГ СЛУХА

Питање школовања, односно плана и програма на основу кога се реализује васпитно образовни рад са вишеструко ометеном децом оштећеног слуха представља посебан проблем. Разне су врсте ометености, а степен ометености је различитог интензитета, што доводи до тешкоћа у организацији њихове рехабилитације. Одељења деце оштећеног слуха су по свом саставу хетерогена у сваком погледу, а присуство ученика са додатном ометеношћу још више отежава рад ученицима и дефектолозима. Од великог је значаја обезбедити овој деци адекватне услове за школовање, па самим тим и адекватан план и програм васпитно образовног рада, односно сурдолошког третмана.

Искуства из земаља које су далеко развијеније од наше су по овом питању веома богата. Вишеструко ометена деца оштећеног слуха прате индивидуализован образовни план и програм (The Individualized Education Plan) који је развијен у сарадњи родитеља, стручњака и детета. Вишеструко ометеној деци оштећеног слуха је неопходно обезбедити посебан, индивидуализован образовни план и програм. Веома је тешко препустити сваком наставнику који ради са овом децом да самостално креира план и програм који му је потребан за васпитно образовни рад. Наставници немају довољно искуства и довољно знања да обухвате све потребе слушно оштећене деце са вишеструком ометеношћу, па би се зато решавању овог задатка требало приступити тимски.

Увидом у страну литературу може се закључити да су се земље попут Америке озбиљно бавиле питањем вишеструко ометене деце оштећеног слуха још 1938. године, када се у документу Одбора за образовање

(Board of Education, 1938) наводи да се у специјалним школама за глуву децу програм треба бити прилагођен способностима сваког детета, па и деце оштећеног слуха која имају додатне проблеме следећих типова:

а) медицинске проблеме (епилепсија, оштећења вида, психичка обољења)

б) деца са ометеношћу која су способна за едукативни третман (сметње у учењу, поремећаји понашања)

в) едукабилна ментално ретардирана глува деца, која представљају категорију која захтева посебан приступ.

Такође, глуву децу са вишеструком ометеношћу сврставају у две основне категорије:

1) деца која су едукабилна

2) деца која се могу обучавати .

Ове разлике се заснивају на процени будућег друштвеног живота и могућности економске независности у одраслом добу (Johnson, 1967, Leenthouts , 1959.)

Из предходног се види да је препозната разлика између глуве деце која се могу школовати и оне која се не могу школовати. Исти аутори наводе да школовање едукабилне деце треба да се спроводи у специјалним школама за глуву децу, а да неедукабилна деца требају да буду обухваћена стручним радом у другим установама које нису школе.

„Глува едукабилна ментално хендикепирана деца ће када достигну одраслу доб бити способна да функционишу у друштву као релативно независни грађани“ (Mangan, 1964.). Из предходне дефиниције се препознаје циљ едукације глуве деце са интелектуалном ометеношћу, а то је припрема за самосталан живот.

Тешко је утврдити и проценити степен додатне ометености код детета оштећеног слуха, посебно када је у питању интелектуална ометеност. Не постоје довољно добри инструменти и јасни диференцијално/дијагностички критеријуми који би прецизно одредили степен и врсту додатне ометености код деце оштећеног слуха. Осим тога, до сада није прописано који је минимум IQ-а потребан да би дете оштећеног слуха могло успешно да се едукује, односно да прати предвиђен план и програм васпитно образовног рада..

Највећи број података у страниј литератури се може наћи за децу оштећеног слуха која као додатно оштећење имају интелектуалну ометеност, јер ове деце има највише. Осим тога, глува и наглува деца са интелектуалном ометеношћу захтевају посебан план и програм, односно искључиво прављење индивидуалног образовног плана.

Школовање вишеструко ометене глуве и наглуве деце у свету се реализује кроз различите облике. Већина специјалних школа за глуву и на-

глуву децу у свету има посебна одељења у којима су деца са додатном ометеношћу. Бројне су и школе које су специјализоване само за рад са вишеструко ометеном глувом децом или само са глувом и наглувом децом са интелектуалном ометеношћу.

Третман вишеструко ометене глуве и наглуве деце је изузетно сложен и захтева израду индивидуализованих образовних планова и програма и у нашем систему школства. Школа би требала да има ове планове који би обухватили детаљан опис актуелног функционисања детета (у целини и по свим областима развоја), индивидуалне карактеристике детета, као што су способности, потребе, интересовања, циљеве чије се остварење очекује у одређеном временском периоду, облике, типове и методе рада, затим нивое, садржаје и учесталост подршке. Неопходно је прецизно дефинисати и задатке појединих чланова тима и начин праћења и вредновања постављених циљева.

Са сурдолошког аспекта посматрано, оштећење слуха је примарни хендикеп јер је то најчешће примарни узрок застоја говорно-језичког развоја. Радом у пракси се поставља питање критеријума који треба да одреде да ли ће се дете школовати и васпитавати у школи за децу оштећеног слуха или у некој другој установи, у зависности од врсте и тежине ометености. Основни критеријум би требало да буде едукабилност детета, тј. да ли дете има интелектуалне капацитете за било коју врсту интелектуалног ангажовања, учења и стицања навика. У иностраној литератури се може наћи доста супростављених мишљења. Тако Sellin, 1964., предлаже да специјалне школе за глуву и наглуву децу треба да обезбеде услове за децу која су едукабилна, али не и само која су способна за тренинг. Овај аутор сматра да неедукабилану децу треба упућивати у установе за „ментално ретардирану децу“. Leenhouts 1959., поставља питање о глувом детету са интелектуалном ометеношћу укљученом у редовни разред специјалне школе за глуву и наглуву децу и предлаже да је ову децу потребно обухватити у оквиру одвојених одељења за интелектуално ометену глуву и наглуву децу, која могу бити у саставу исте установе или као посебне организационе јединице. MacPherson, 1952., говори о едукацији вишеструко ометене глуве деце и препоручује да би у раду са овом децом стручњаци требало бити обучени за рад са децом која имају оба хендикепа, нпр. за рад са интелектуално ометеном и слушно оштећеном децом.

Leshin и Stahlecker, 1964., су закључили да ограничени потенцијали за учење доводе до већег «едукационог хендикепа» него када је у питању само оштећење слуха и да би слушно оштећена деца са најтежим облицима менталног оштећења требало бити смештена и образована у установама за ментално ретардирану децу. Са наводима овог аутора се

не слажу Warren и Kraus, 1963., који сматрају да су „сви наставници дефектолози без обзира на специјалност ипак учили о разним проблемима у учењу, али проблем комуникације са глувом децом и та техника је веома специјализована. Ретко који наставник интелектуално ометене деце би то знао, за разлику од свих наставника глуве деце“.

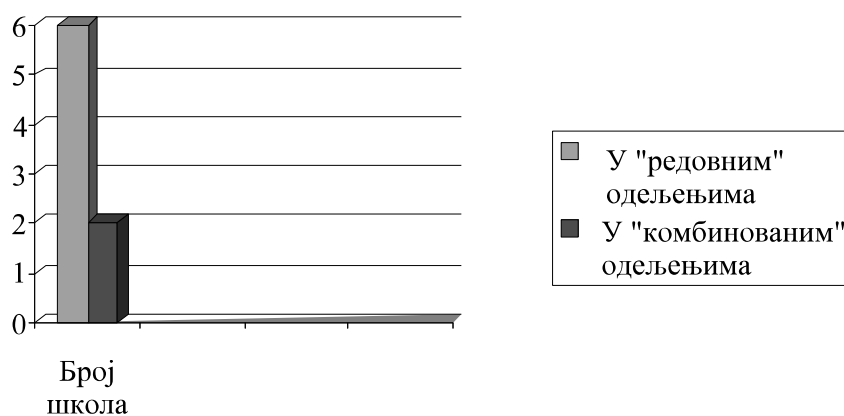
У домаћој литератури се не могу наћи радови који су се систематски бавили овом тематиком, али је свакако потребно да сваки дефектолог у одређеној мери буде упознат са осталим врстама ометености, поред оне за коју се специјализовао.

ШКОЛОВАЊЕ ВИШЕСТРУКО ОМЕТЕНЕ ДЕЦЕ ОШТЕЋЕНОГ СЛУХА У СРБИЈИ

На овим просторима до сада нису постојала истраживања која би нам дала прецизне податке о школовању вишеструко ометене деце оштећеног слуха, о њиховом броју, врсти ометености и о говорно-језичким дефицитима.

У Србији постоји осам школа за децу оштећеног слуха. У оквиру нашег истраживања закључили смо да у свим школама за глуву и наглуву децу у Србији има деце која поред оштећења слуха имају додатну ометеност.

У две од осам школа постоје посебна, тзв.комбинована одељења, односно одељења за вишеструко ометену децу. У шест школа за децу оштећеног слуха вишеструко ометени ученици су укључени у редовна одељења за ученике оштећеног слуха (Графикон 1.).

Графикон 1 - Облик школовања вишеструко ометене деце у школама за децу оштећеног слуха у Србији.

Поменуто истраживање је показало да су сва одељења глуве и наглуве деце у школама за децу оштећеног слуха у Србији по свом саставу хетерогена у сваком погледу.

Званичан план и програм васпитно образовног рада са вишеструко ометеном глувом и наглувом децом не постоји, па је јасно да су дефектолози препуштени сами себи у избору и планирању садржаја, односно у прилагођавању и избору садржаја програма васпитно образовног рада који се односи на децу оштећеног слуха без додатне ометености.

Због великог броја деце оштећеног слуха са додатном ометеношћу школе за децу оштећеног слуха у Србији би требало да придају посебан значај питању едукације и рехабилитације ове деце. Ово питање се односи на прилагођавање васпитно образовних садржаја могућностима ове деце, посебан систем дефектолошке подршке овој деци, начин организације васпитно образовног рада, итд.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се испитају ставови дефектолога -сурдолога који раде са вишеструко ометеном децом оштећеног слуха у вези едукације и рехабилитације вишеструко ометене деце оштећеног слуха.

ИНСТРУМЕНТИ

Примењен је специјално дизајниран упитник за дефектологе сурдологе који раде у школама за децу оштећеног слуха (Несторов С., Димић Н., 2009).

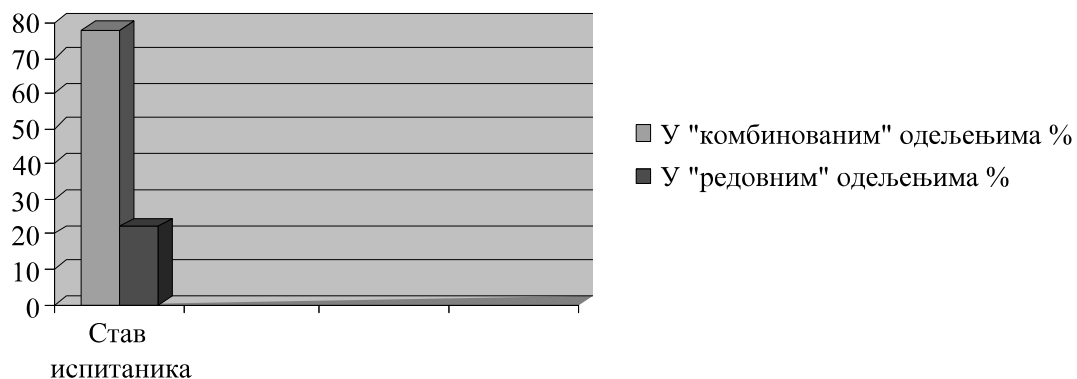
УЗОРАК

Истраживањем је обухваћено 18 дефектолога сурдолога који раде као наставници у школама за децу оштећеног слуха у Суботици, Новом Саду, Београду, Земуну, Јагодини, Ужицу и Нишу и који у свом одељењу имају једног или више ученика који поред оштећења слуха има додатну ометеност.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу података добијених испитивањем ставова дефектолога -сурдолога о васпитању и образовању вишеструко ометене деце оштећеног слуха можемо закључити да се одговори испитаника веома разликују и да су њихова мишљења супростављена по питањима организације облика школовања, плана и програма и потреба вишеструко ометене деце оштећеног слуха.

На питање да ли сматрају да је за школовање вишеструко ометене деце оштећеног слуха боље редовно одељење или посебно одељење у школи за децу оштећеног слуха, добили смо следеће податке. Став да је за вишеструко ометену децу потребно обезбедити школовање у посебним одељењима има 77.77% испитаника, а став да ова деца треба да буду у одељењима са децом без вишеструке ометености има 22.22% испитаника. Овакав став испитаника је у супротности са актуелним стањем у школама за децу оштећеног слуха у Србији, што се тиче овог питања (Графикон 2).

Графикон 2 – Став испитаника о облику школовања вишеструко ометене деце у школама за децу оштећеног слуха у Србији.

Сви испитаници, 100%, су се изјаснили да није била њихова жеља да раде са вишеструко ометеном децом, већ да распоређивање на то радно место није зависило од њих, али да им то не смета.

На питање да ли је пожељно да у разреду имају вишеструко ометено дете оштећеног слуха, највећи број испитаника, њих 68.42%, је одговорило да је пожељно да у њиховом одељењу нема вишеструко ометене деце оштећеног слуха. Само 10.52% наставника сматра да је пожељно

да у свом одељењу имају вишеструко ометену децу оштећеног слуха, док се 21.05% наставника изјаснило да им је свеједно.

Вишеструко ометене деца оштећеног слуха у редовном разреду школе за децу оштећеног слуха ометају и отежавају васпитно-образовни рад, а то је став 94.44% наставника, док њих 5.55% има став да присуство вишеструко ометене деце не утиче битно на васпитно-образовни процес.

Боравак вишеструко ометене деце оштећеног слуха у редовном одељењу школе за децу оштећеног слуха делује на ово дете подстицајно, према ставу 27.77% испитаника, док 72.22% испитаника има став да боравак вишеструко ометене деце оштећеног слуха у редовном одељењу школе за децу оштећеног слуха делује на ово дете негативно јер наставник не може да му се посвети у довољној мери.

Ставови испитаника о структури одељења деце оштећеног слуха су следећи: у редовним одељењима школе за децу оштећеног слуха треба да буду деца без додатних ометености је став 38.88% испитаника. Овде су испитаници посебно издвојили категорију деце оштећеног слуха са интелектуалном ометеношћу, односно 50.00% испитаника има став да сва глува и наглува деца која немају ментална оштећења треба да буду у редовном одељењу. Најмањи број испитаника, њих 11.11%, има став да сва деца без обзира на врсту додатне ометености могу бити у редовним одељењима школе за децу оштећеног слуха.

Желели смо да сазнамо на основу каквог плана и програма наставници сурдолози реализују васпитно образовни рад са вишеструко ометеном децом оштећеног слуха у Србији и дошли смо до података да се 50% испитаника изјаснило да ова деца прате план и програм као и деца оштећеног слуха без додатне ометености, а исто толико испитаника, односно њих 50%, се изјаснило да ова деца прате посебан, прилагођен план и програм.

На питање да ли у раду са вишеструко ометеном децом оштећеног слуха користи другачије методе, 27.77% испитаника се потврдно изјаснило не наводећи на предвиђеном месту које су то методе, док је 72.22% испитаника потврдило да не користе друге методе, већ да користе исте методе као у раду са глувом и наглувом децом без вишеструке ометености.

На питање да ли вишеструко ометена деца остварују адекватну комуникацију са осталом децом и особљем у школи 55.55% испитаника је потврдно одговорило, док 44.44% испитаника сматра да комуникација није адекватна.

У вези организације слободног времена, 11.11% испитаника сматра да се организација слободног времена и слободних активности разли-

кује у односу на врсту ометености, док њих 88.88% сматра да се у том погледу ништа не разликује, већ је све исто.

ЗАКЉУЧАК

На основу података добијених испитивањем ставова дефектолога сурдолога о школовању вишеструко ометене деце оштећеног слуха можемо закључити да се одговори испитаника веома разликују и да су њихови ставови супростављени по питањима организације облика школовања, плана и програма и образовних и друштвених потреба вишеструко ометене деце оштећеног слуха. Различити ставови нису у зависности само од школе у којој је спроведено истраживање, већ су одговори и ставови различити међу испитаницима унутар истих школа.

Оно око чега се већина испитаника слаже је став да вишеструко ометена деца могу остварити боље резултате уколико је рад организован у оквиру посебних одељења, као и да присуство деце са додатном ометеношћу у редовном одељењу школе за децу оштећеног слуха отежава реализацију васпитно образовног процеса.

Због тога што не постоји званични план и програм васпитно образовног рада за вишеструко ометену децу оштећеног слуха, јасно је да су испитаници у недоумици по питању плана и програма.

Од испитаника сурдолога добили смо и корисне сугестије и предлоге за унапређење праксе, на чему се искрено захваљујемо.

Вишеструко ометена деца оштећеног слуха имају велике тешкоће у усвајању знања и вештина и велике тешкоће функционисања у социјалном пољу. Најчешће се налазе у школама за децу оштећеног слуха. Вероватно је да у Србији постоји одређени број вишеструко ометене глуве и наглуве деце која нису укључена у образовни систем.

У школама за децу оштећеног слуха, деца са вишеструком ометеношћу школују се у посебним одељењима и у оквиру редовних одељења ових школа. Примењују се наставни планови и програми за глуву и наглуву децу. Званични план и програм за васпитно образовни рад са вишеструко ометеном глувом и наглувом децом не постоји.

Неопходно је укључивање вишеструко ометене глуве и наглуве деце у образовни систем у складу са њиховим потребама и могућностима путем примене индивидуализованих образовних програма.

У раду са овом децом немогуће је ослањати се на постојеће школске програме, као што су програми за децу са оштећењем слуха. Третман би требало планирати у складу са дететовим могућностима, у циљу постизања максималног развоја говора и језика, општег функцио-

нисања, комбиновањем различитих програмских садржаја, метода и поступака.

Дефектолози сурдолози, испитаници у овом истраживању, нису у довољној мери упознати са питањима која се односе на вишеструко ометену децу оштећеног слуха.

ЛИТЕРАТУРА

1. American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th edn. Washington, DC:APA, 1994.
2. Анализа постојећег стања у образовању деце са посебним потребама и предлози за даље акције, Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2003.
3. Board of Education: Report on the comitee of inquiru into problems relating to children with defective hearing, Her Majestys Stationery Office, London, 1938.
4. Bunch, G.& Melnyk, T.: A review of the evidence for a learning-disabled and hearing impaired sub-group, American Annals of the Deaf, 1989, 134, 297-300. <http://www.ericdigests.org>
5. Critchfield, A.B.: Meeting the mental health needs of persons who are deaf and persons who are deaf and mentally ill, NASMPHPD, Washington D.C., 2002.
6. Димић, Д. Н., Ковачевић, Т.: Специфичности лексице у писаном изражавању деце оштећеног слуха основношколског узраста, Београдска дефектолошка школа, 1998, 1, 14-30.
7. Димић, Д. Н., Ковачевић, Т.: Знаковни, говорни и писани речник код деце оштећеног слуха, Београдска дефектолошка школа, 2004, 2-3, 69-77.
8. Димић, Д.Н.: Говорно-језички дефицити код глуве и наглуве деце, Друштво дефектолога Србије и Црне горе, Београд, 2003.
9. Димић, Н., Несторов, С.: Разумљивост говора код вишеструко ометене глуве и наглуве деце, Београдска дефектолошка школа, 2009, 2, 13-27.
10. Doctor, P.V: Directory of services for the deaf in the US, American annals of the deaf, 1970.
11. Ђоковић, С.: Индивидуални третман код деце оштећеног слуха, Дефектолошки факултет, Београд, 2004.
12. Ђоковић, С.: Усклађеност латерализованости код деце оштећеног слуха и деце са развојном дисфазом, Београдска дефектолошка школа, 1, 39-48, Београд, 2009.
13. Frisina, D.R.: A psychological study of mentally retarded deaf children, Northwestern University, University microfilms, Publication 13, 1955.
14. Ganzburg, H.C.: Social competence and mental handicap, London, 1969.
15. Голубовић, С. и сарадници: Сметње и поремећаји код деце ометене у развоју, Дефектолошки факултет, Београд, 2005.

16. Грбовић, А., Јаблан, Б.: Учесталост вишеструке ометености код визуелно оштећене деце и одраслих, Београдска дефектолошка школа, 1, 115-123, Београд, 2009.
17. Група аутора: Дефектолошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
18. ICD-10 класификација менталних поремећаја и поремећаја понашања, клинички описи и дијагностичка упутства, Женева, 1992, Завод за ментално здравља, Београд, 1992.
19. Исаковић, Љ., Димић, Н.: Допуњавање реченица код глувих и наглувих ученика и ученика који чују, Београдска дефектолошка школа, 1, 19-31, Београд, 2008.
20. Јаблан, Б., Грбовић, А.: Вишеструко ометена визуелно оштећена деца, Социјална мисао, бр. 57/1, (стр. 47-59), Београд, 2008.
21. Johnson, W.L.: The institutionalized mentally retarded deaf, US Government printing office, Washington D.C, 1964.
22. Ковачевић, Т.: Активни и пасивни речник код глуве и наглуве деце, Београдска дефектолошка школа, 2004, 2-3, 1-14.
23. Leenthouts, M.A.: The mentally retarded deaf child, Colorado school for the deaf, Colorado Springs, Colorado, 1959.
24. Leshin, G., Stahlecker, L.: Academic expectancies of slow-learning deaf children, The Volta review, New York, 1962.
25. Levine, E.S.: The psychological service programs of the Lexington School for the Deaf, American annals of the Deaf, 1948.
26. Mencher, G. T, & Gerber, S. E. (Eds.): The multiply handicapped hearing-impaired child, New York, NY, Grune and Stratton, 1983.
27. Микић, Б.: Синдромска оштећења слуха, Специјална едукација и рехабилитација, 3-4, 13-25, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, ЦИДД, Београд, 2007.
28. Миладиновић, В.: Методика српског језика за лако ментално ретардирану децу, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.
29. Nance, WE.: The Genetics of deafness, Mental retardation & developmental disabilities, 9:109-119, 2003.
30. Несторов С., Васпитни рад са глувом и наглувом децом са вишеструком ометеношћу и/или поремећајима у понашању, Дани дефектолога Србије, Зборник резимеа стр.24, Врњачка бања, 2006.
31. Радоман, В.: Сурдопсихологија, Дефектолошки факултет, Београд, 1996.
32. Реформа образовања ученика са посебним потребама, Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2004.
33. Савић, Љ.: Методика рада са децом оштећеног слуха, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1982.
34. Славнић, С.: Формирање говора код мале глуве деце, Дефектолошки факултет, Београд, 1996.

35. Sellin, D.F.: Mentally retarded hearing handicapped learner, Implications for teacher education, The Volta review, New York, 1965.
36. Вучинић, В., Ешкировић, Б., Маћешкић-Петровић, Д., Анђелковић М.: Компетенције за рад са особама оштећеног вида са вишеструким сметњама, Београдска дефектолошка школа, бр. 1, стр. 101-113, Београд, 2009.
37. Warren, S.A., Kraus, M.J.: Deaf children, mental retardation and academic expectations, The Volta review, New York, 1963.
38. Закон о основама система васпитања и образовања, Министарство просвете Републике Србије, 2009.

**ATTITUDES OF SURDOLOGISTS ON THE FORM
OF EDUCATION OF MULTIPLY DISABLED CHILDREN
WITH IMPAIRED HEARING**

NADEŽDA D. DIMIĆ

Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

STEVAN J. NESTOROV

School "Radivoj Popović", Zemun

SUMMARY

This paper presents the form of education and rehabilitation of multiply disabled children with impaired hearing in schools for children with impaired hearing in Serbia. We studied the attitudes of defectologists surdologists about the possibilities and forms of education and rehabilitation of multiply disabled children with impaired hearing. Research comprised 18 defectologists surdologists who work as teachers in schools for children with impaired hearing in Subotica, Novi Sad, Belgrade, Zemun, Jagodina, Uzice and Nis, and who have in their class one or more students who, besides hearing impairment, have an additional disability. The final part of the paper provides conclusions and suggestions for improving educational work with multiply disabled children with impaired hearing.

KEY WORDS: Education and rehabilitation, multiply disabled children with impaired hearing, attitudes of surdologists.